

Kazvîni gibi âlimlerden hadis dersleri aldı. Tahsil için gittiği Mekke'de Ebû Nasr es-Siczi ve Muhammed b. İbrâhîm el-Er-distânî'den, Kahire'de Abdülazîz b. Hasan ed-Darrâb'dan, Dimaşk'ta Ebû Muhammed Abdülazîz el-Kettânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-Hinnâî ve Hatîb el-Bağdâdî'den hadis dinledi; bu ilimde hâfız derecesine ulaştı. Hadisin senediyle birlikte rivayet edilmesine önem verirdi. Öğülu Sa'leb, Ebû'l-Kâsım İsmâil b. Ahmed es-Semerkindî, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdülbâkî el-Battî, Ebû Tâhîr es-Silefî kendisinden hadis rivayet edenler arasında yer alır. Kaynaklarda güzel ahlâkına ve dindar kişiliğine işaret edilen, sika ve sadûk terimleriyle değerlendirilen Serrâc 20 Safer 500'de (21 Ekim 1106) Bağdat'ta vefat etti ve Bâbübrez Kabristanı'na defnedildi. Ölüm gününü 11 ve 21 Safer, ölüm yılı 501 ve 502 olarak da zikredilmiştir. Serrâc muhtelif kıraat rivayetlerine ve tariklerine vakıftı. Yıllarca bu ilmi tedris etmiş, bu sebeple Bağdatlı kıraat âlimi diye meşhur olmuş, ayrıca fıkıh, mev'iza ve dil konularında pek çok şiir yazmıştır. Biyografisine Şâfiî ve Hanbelî âlimleriyle ilgili tabakat kitaplarında yer verilmesinden ve bu mezheplerin bazı fıkıh kitaplarını manzum hale getirmesinden mezhep taassubunun olmadığı anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. Meşârî'u'l-ıuşşâk. Aşka ve âşıklara dair kıssalar ve zarif hikâyeler içeren eser yirmi dört bölüm halinde tertip edilmiş olup her bölümün başında Serrâc'ın beyitleri yer almaktadır (İstanbul 1299, 1301, 1302; Beyrut 1378/1958; Beyrut, ts.; Kahire 1324, 1325; nşr. Ahmed Yûsuf Necâtî – Ahmed Mürsî Meşâlî, Kahire 1375/1956; nşr. Muhammed Hasan İsmâil – Ahmed Rüşdî Şehâte, Beyrut 1419/1998). Eser kısmen Almanca'ya çevrilmiştir (trc. Rudi Paret, *Früh arabische Liebesgeschichten. Ein Beitrag zur vergleichenden Literaturgeschichte*, Bern 1927). **2. Neẓâ'irü'l-Kur'ân** (*Neẓâ'irü's-süver*). Kur'ân-ı Kerîm'de âyet sayıları aynı olan sûrelerin gruplandırılarak yetmiş beyitte tanıtıldığı, Müslim b. Mahmûd eş-Şeyzerî'nin *Cemretü'l-İslâm zâtü'n-neşr ve'n-nizâm* adlı eserinde yer alan kaside Ali Yûsuf Nûreddin'in tahkikiyle yayımlanmıştır (*Havliyyâtü fer'i'l-âdâbi'l-'Arabîyye*, Câmîatü'l-Kiddîs Yûsuf, Beyrut 1986-1989, IV, 53-58). **3. Hûkmü's-şib-yân.** **4. Menâkıbü's-Sûdân** (*Zühdu's-Sûdân*, *Menâkıbü'l-Habeş*; son iki eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir).

Hatîb el-Bağdâdî talebesi Serrâc'ın bazı rivayet ve görüşlerini (fevâid) beş cüz halinde tahrîc etmiş ve bunlarla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. *el-Fevâ'idü'l-müntehabe eş-şihâhu'l-'avâlî* adıyla bilinen ve *es-Sirâciyyât* olarak da anılan eserin tamamı Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de mevcuttur (nr. 14, 27/8, 31/12, 98/3; bk. *DİA*, XVI, 458). Kaynaklarda Serrâc'ın şu eserleri de zikredilmektedir: *Kitâbü'l-Mübtade'* (Vehb b. Münebbih'in eserinin manzum şeklidir), *Kitâbü Menâsiki'l-hac*, *Kitâbü't-Tenbîh* (Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fikhına dair eserinin manzum şeklidir), *Kitâbü'l-Hıraqî* (Ebû'l-Kâsım el-Hırakî'nin *el-Muhtaşar* adıyla bilinen, Hanbelî fikhına dair eserinin manzum şeklidir).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XVII, 102-104; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, VII, 153-162; İbn Halikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), I, 309-310; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIX, 228-231; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'îyye*, II, 45-46; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952, I, 100-103; Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecû'l-Ahmed* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1403/1983, II, 213; *Keşfü'z-zunûn*, I, 492; II, 957, 1703-1704, 1833; Serkis, *Mu'cem*, I, 1016-1017; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 594-595; S. Leder, *Ibn al-Gauzi und Seine Compilation Wider die Lel-denschaft*, Beirut 1984, s. 61-62, 98-101; a.mlf., "al-Sarrâdj", *El'* (İng.), IX, 65; J. N. Bell, "al-Sarrâj's Masari' al-ushshaq", *JAOS*, XCIX/2 (1979), s. 235-248; İbrâhîm Abdullah, "es-Serrâc el-Kâfî (Ca'fer b. Ahmed)", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2004, X, 791; M. Yaşar Kandemir, "Hatîb el-Bağdâdî", *DİA*, XVI, 458.

ALİ TURGUT

SERRÂC, Ebû Nasr (أبو نصر السراج)

Ebû Nasr Abdullah b. Ali b. Muhammed es-Serrâc et-Tüsfî
(ö. 378/988)

İlk tasavvuf klasiklerinden
el-Lüma' adlı eserin müellifi
(bk. *el-LÜMA'*).

SERRÂC, Muhammed b. İshak (محمد بن إسحاق السراج)

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. İshak b. İbrâhîm es-Serrâc es-Sekafî
(ö. 313/925)

Hadis, ricâl ve kıraat âlimi.

216'da (831) Nişâbur'da doğdu. Bu tarih 218 (833) olarak da zikredilmiştir. Sakîf kabilesinin âzatlısı olan büyük dedesine izâfetle Sekafî nisbesiyle, dedelerinden

birinin eyerci olması sebebiyle Serrâc lakabıyla meşhur oldu. Küçük yaşta ilim meclislerine katılmaya başladı. Kendisinin belirttiğine göre Nişâbur'da Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî'nin ders halkasına girmekle birlikte yaşı küçük olduğu için duyduklarından bir şey zaptedemedi (Ebû Ya'lâ el-Halîlî, III, 828). Gençliği yokluk içinde geçti. Bununla birlikte Horasan, Rey, Kûfe, Basra, Bağdat ve Hicaz'a giderek İshak b. Râhûye, Bîşr b. Vefid el-Kindî, Kuteybe b. Saîd, Muhammed b. Ebân el-Belhî, Ahmed b. Menî', Hennâd b. Serî et-Temîmî, Sevvâr b. Abdullah el-Kâdî, Ya'kûb b. İbrâhîm ed-Devrakî ve Ahmed b. Saîd ed-Dârimî başta olmak üzere devrinin tanınmış âlimlerinden hadis dinledi. Ebû Ya'lâ el-Halîlî onun 1500'den fazla hocadan hadis öğrendiğini söyler (*a.g.e.*, III, 828). 234 (848) yılında gittiği Bağdat'ta kırk yıla yakın kalarak ilim yanında ticaretle de uğraştı ve büyük bir servet kazandı (Sem'ânî, VII, 65). Servetini genellikle hayır işlerinde kullandı, bilhassa hadis ilmiyle meşgul olan âlim ve talebelere yardımcı oldu. Onun her hafta veya iki haftada bir hadis ehline ziyafet verdiği belirtilmektedir (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 732-733). Ayrıca Hz. Peygamber adına 12.000 kurban kestiği nakledilmiştir. Bağdat'ta kaldığı dönemde çok az rivayette bulunan Serrâc 274 (887) yılı civarında Nişâbur'a döndü ve burada bir ders halkası oluşturarak hadis nakletmeye başladı. Ünü kısa zamanda yayıldı ve pek çok talebe ondan hadis öğrenmek üzere Nişâbur'a geldi. Rivayetleri daha çok Horasan bölgesinde yayıldığı için "Horasan'ın muhaddisi" unvanıyla anıldı (Sübkî, III, 108). Talebeleri arasında İbn Ebû'd-Dünyâ, Hasan b. Süfyân, Ebû Ali en-Nisâbü'rî, İbn Hibbân, İbn Adî, Ebû Ali el-Mâsercisî, Hâkim el-Kebîr gibi âlimler yer alır. Buhârî ve Müslim de kendisinden hadis dinlemekle birlikte *el-Câmî'u's-ş-şahîh*'lerinde rivayetlerine yer vermemişlerdir. Serrâc, Rebîülâ-hir 313'te (Temmuz 925) Nişâbur'da vefat etti ve Makberetülhüseyin'de defnedildi. Hatîb el-Bağdâdî kabrinin ziyaret edildiğini ve mezar taşında ölüm tarihinin 313 olarak yazıldığını nakletmektedir (*Târîhu Bağdâd*, I, 252).

Hadis âlimleri tarafından imam ve hâfız gibi lafızlarla anılan Serrâc'ı İbn Ebû Hâtim sadûk ve sika ifadeleriyle değerlendirmiştir (*el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 196). Talebesi Su'lûkî onun hadis ilmindeki mevkiine işaret ederken, "Serrâc sirâc (kandil) gibidir" ifadesini kullanır. Rivayet ettiği hadislerin âfî isnadlarına ulaşmak ve bunları bir araya getirmek için özel çalışmalar yap-

miş, bu sebeple yaşlılık döneminde de hadis toplamış ve daha önce yazdığı birçok hadisin âlî isnadıyla karşılaştıkça onları tekrar tekrar yazmıştır. Serrâc hadis ilmindeki derinliği yanında kıraat ilmiyle de meşgul olmuş, Ali b. Hamza el-Kisâ'nın kıraatini talebesi Ebû'l-Kâsım Humeyd b. Rebî'î'le almış, kendisinden de Muhammed b. Hasan en-Nakkâş rivayet etmiştir (İbnü'l-Cezerî, II, 97). Mezhebi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte İmam Mâlik'in 70.000 meseleyle ilgili görüşünü bir eserde toplaması (Hatîb, I, 251) bu mezhebi benimsediğini düşündürmektedir. İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma konusundaki hassasiyetiyle de bilinen Serrâc, Rey ekolünün görüşlerine itibar etmez, Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyen fırka mensuplarına şiddetle karşı çıkardı. Özellikle Kur'an ve Sünnet çizgisinden ayrıldığını düşündüğü gruplara karşı tavır almış ve bu eğilimde olan öğrencilere hadis rivayet etmemiştir.

Eserleri. 1. el-Müsned. Ziyâeddin el-Makdisî tarafından Serrâc'ın talebesi Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Haffâf'ın rivayetine dayanarak kaleme alınan bir eserdir. Konulara göre tasnif edilmekle birlikte rivayetler senedleriyle zikredildiği için bu adla anılmıştır. Tahâret ve abdest bahislerine dair altı bölümden sonra tamamı namaz konusuyla ilgili olan eser 1574 hadisi ihtiva etmektedir (nşr. İrşâdülhak el-Eserî, Faysalâbâd, ts.; nşr. Ahmed Fethî Abdurrahman, Beyrut 1426/2005). **2. Hadîşü's-Serrâc.** Serrâc'ın rivayetlerinden meydana gelen eseri Horasanlı muhaddis Zâhir b. Tâhir kaleme almıştır. Çoğu namaza dair 2746 rivayeti içeren eserde herhangisi bir tertip gözetilmemiştir. Eseri neşreden (I-IV, Kahire 1425/2005) Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe b. Ramazan, IV. ciltte ilk üç ciltte geçen hadisleri sahâbî müsne-di tertibine göre yeniden tasnif etmiş ve bu cilde *el-İbtihâc bi-et-râfi eḥâdîsi's-Serrâc* adını vermiştir. Nâsir, Ekrem es-Sindî (Ekrem Hüseyin Ali) tarafından *el-Fevâ'id mine'l-Müstahrec 'alâ Şaḥîhi Müslim li's-Serrâc* adıyla tahkik edilip el-Câmiatü'l-İslâmiyye'ye doktora tezi olarak takdim edilen ve ardından yayımlanan esere (Medine 1406) bu ismin niçin verildiğini anlayamadığını, Serrâc'ın *el-Müstahrec 'alâ Şaḥîhi Müslim*'inin bundan farklı bir çalışma olduğunu söylemiştir (*Hadîşü's-Serrâc*, neşredenin girişi, I, 212). **3. Cüz'ü'l-Beytûte.** Serrâc'ın, evinin önünde bir gece bekleyen talebelerine rivayet ettiği eser âlî isnadlı kırk bir hadis ihtiva eden cüz olup

hadisler arasında konu bütünlüğü yoktur. Sabahattin Yıldırım tarafından *Ebû'l-Abbâs es-Serrâc ve 'Beytûte' Diye Meşhur Hadis Cüz'ü* adıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanan eser (1987, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) birkaç defa yayımlanmıştır (nşr. Ebû'l-Eşbâl ez-Züheyrî, Kahire 1408; nşr. Hasan el-Mendûh, Kahire, ts.). Serrâc'ın bunların dışında *et-Tefsîr*, *et-Târîh*, *el-Emâlî*, *el-Müstahrec 'alâ Şaḥîhi Müslim*, *el-İḥve ve'l-eḥavât ve Hadîşü Kuteybe b. Sa'îd* adlı eserlerinin olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *Müsned* (nşr. Ahmed Fethî Abdurrahman), Beyrut 1426/2005, neşredenin girişi, s. 3-9; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VII, 196; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 172; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 248-252; Ebû Ya'lâ el-Halîfî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâ'l'l-hadîş* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, III, 828-830; Zâhir b. Tâhir, *Hadîşü's-Serrâc* (nşr. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe b. Ramazan), Kahire 1425/2005, neşredenin girişi, I, 21-41, 207-215, 299-301, 311-318, 321-322; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 65-66; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XIII, 252-253; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XIV, 388-398; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 731-735; Sübkî, *Taḥkât* (Tanâhî), III, 108-109; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 97; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/2, s. 364-367.

ERDİNÇ AHATLI

SERRÂC, Yahyâ b. Ahmed (يحيى بن أحمد السراج)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ
b. Ahmed b. Muhammed
es-Serrâc el-Fasî
(ö. 805/1402)

Hadis âlimi.

Fas'ta doğdu. Himyer kabilesinden olup Endülü's'e yerleşen atalarına nisbetle Himyerî, ailesi Endülü's'ün güneyinde bulunan Runde (Ronda) şehrinden Fas'a göç ettiği için Rundî, Berber asıllı Nefze kabilesi arasında yaşadığı için Nefzî nisbeleriyle de anılmıştır. Kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte "eyerci" anlamına gelen Serrâc lakabını atalarından birinin veya kendisinin bu işi yapmış olmasından dolayı aldığı düşünülebilir. Serrâc ilk eğitimine Fas'ta babasının yanında başladı. Daha sonra ilmi seyahatlere çıktı. İbnü'l-Kâdî'nin kendisini "rahhâle" diye tanıtmayı (*Düretü'l-ḥicâl*, III, 335) Endülü's ve Mağrib'de pek çok yeri dolaştığını göstermektedir. İbnü'l-Hâc el-Billîkî, Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd er-Ruaynî, Ahmed b. Kâsım b. Abdurrahman el-Kabbâb, Ebû Saîd Muhammed b. Abdülmüheymin el-Hadramî, Ebû

Saîd Ferec b. Kâsım b. Lüb el-Girnâtî, Ali b. Muhammed el-Huzâî, İbn Abbâd er-Rundî, Nübâhî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülmelik el-Mentûrî gibi kişilerle görüştü ve bunlardan hadis ve fıkıh başta olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etti. Bu arada hocası İbn Abbâd er-Rundî'nin yanında tasavvuf eğitimi aldı. İbnü'l-Kâdî, Mağrib bölgesinde onun el yazısının bulunmadığı kitabın az olduğunu, dolayısıyla Serrâc'ın bu bölgedeki kütüphanelerde mevcut kitapların tamamına yakınına incelediğini söyler (*Cezvetü'l-iktibâs*, II, 539).

İlmî seyahatlerini tamamladıktan sonra Fas şehrine yerleşen Serrâc burada özellikle hadis rivayetiyle meşgul oldu. Senedle hadis rivayeti azaldığı bu devirde isna da büyük önem verdi; döneminde hadis ilminin zirvesi kabul edildi. Abdülhay el-Kettânî'nden "Fas ve Mağrib'in müsni-di" diye söz eder (*Fihrisü'l-feḥâris*, II, 993). Serrâc 805 (1402) yılında Fas'ta vefat etti ve şehrin Fütûh adıyla bilinen kapısının iç tarafına, kendisine tasavvufî âdâb ve erkân konularına dair pek çok mektup yazmış olan hocası, Şâzelî şeyhi İbn Abbâd er-Rundî'nin yanına defnedildi. Önceleri etrafı duvarla çevrili olan kabri daha sonra türbe haline getirilmiştir. Ölüm tarihi 803 (1400) olarak da zikredilmiştir.

Serrâc'ın *Fehrese* (*Fihrist*) dışında bir eseri bilinmemektedir. Hocaları ile onlardan okuduğu kitapları tanıtan ve bir kısmı gü-nümüze ulaşan (Brockelmann, *GAL*, II, 318) iki ciltlik bu eser hadis ve hadisçilerin fazileti, hadis öğrenmenin ve rivayet etmenin gerekliliği, hadis öğrenme yolları ve icâzetle hadis almanın önemi gibi konularla başlamakta; müellifin istifade ettiği hocaların adları, okuduğu kitaplar ve bunlara dair isnadlarla devam etmektedir. *Fehrese*'nin müellif hattıyla olan nüshasının bir cildini gördüğünü söyleyen Abdülhay el-Kettânî'ye göre Faslı âlimler tarafından konuya dair kaleme alınan eserlerin en kapsamlısı bu çalışmadır (*Fihrisü'l-feḥâris*, II, 994). İdrîs b. Mâhî el-İdrîsî el-Hasenî eseri iki cüz halinde ihtisar etmiştir (Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, II, 310).

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *Lübbü'l-Lübâb fi tahriri'l-ensâb* (nşr. M. Ahmed Abdülazîz – Eşref Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1411/1991, I, 259, 359; II, 301; İbnü'l-Kâdî, *Düretü'l-ḥicâl*, III, 335; a.mlf., *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1974, II, 539; Ahmed Bâbâ et-Tinbuktî, *Neylül-ibtihâc* (nşr. Abdülhamîd Abdullah el-Herâme), Trablus 1408/1989, II, 634; Brockelmann, *GAL*, II, 318; *Suppl.*, II, 344; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delîlû mü'errifi'l-Mağribi'l-akşâ*, Dârülbeyzâ 1965, II, 310; Abdülhay el-